

Folkmord igår: Sofia Taikon

Sofia Taikon var 12 år när hennes familj blev tillfångatagen av nazisterna vintern 1942.

De var romer och betraktades som »en underlägsen ras« som skulle »utrotas«.

Andra världskriget började 1939 med att Tyskland invaderade Polen. Nazisterna började genast jaga och fängsla såväl romer som judar.

I mars 1943 sändes Sofias familj, föräldrarna och fyra syskon, i godsvagn till förintelselägret Auschwitz. Här fanns ett särskilt »zigenarläger» med 30 baracker som egentligen var stallbyggnader. Planen var att 300 romer skulle bo i varje stall. Istället trängdes mer än 600 barn, män och kvinnor i de ombyggda hästspiltorna. Varje natt dog några fångar, ibland frös de ihjäl, ibland dog de av svält eller sjukdomar. De döda staplades i högar utanför barackerna och andra fångar tvingades att gräva diken där deras släktingar och vänner skyfflade ner. Sofia kände att hon också ville dö.

– Jag förbannade Auschwitz och bad: Snälla Gud, gör slut på mig, låt mig inte leva

längre! Alla fångar, gamla, unga, friska, sjuka, var tvungna att arbeta. Om man inte orkade sorterades man bort och döddes. Sofias plockade potatis och rödbetor på stora åkrar. Hon var ständigt hungrig och försökte ibland smuggla undan en potatis och äta den rå. Men beväpnade vakter bestraffade den som stal. En gång slog de Sofia blodig.

Sofia tyckte att det värsta med lägertiden var förnedringen. Kölden, trängseln, lösen och smutsen. Sjukdomarna, misshandeln och rakingen.

– Min stolthet försvann med mina långa flätor. Borstar gjorde de av dem. Och där fick jag gå med rakat huvud.

Sofia fick ett fängnummer inbränt på armen: Z-4515. Z stod för zigenare, och numret betydde att 4 514 romska fångar hade kommit till Auschwitz före henne.

I början var Sofia och hennes familj tillsammans och kunde hjälpa varandra, men sedan

splittrades de. Av de ungefär 23 000 romerna som fanns i Auschwitz dog mellan 18 000 och 20 000. Sofia överlevde tack vare att hon var ung och stark och kunde arbeta. Hon fördes från Auschwitz till ett annat läger någon gång före den 2 augusti 1944. Den natten gasades alla romer som fanns kvar i »zigenarlägret» i Auschwitz.

Sofia var den enda som överlevde i sin familj. Hon kom som flykting till Sverige med Röda Korset, mager som ett skelett.

– De bar mig försiktigt, de tog i mig med vänliga händer, de gav mig mat och mediciner. Men allt rann ur kroppen, magen var bara van vid potatis-skalsoppa och tålde ingenting.

Sofias hälsa var förstörd av slavarbetet och misshandeln i lägren och hon vaknade ofta på nätterna av mardrömmar.

– Tyvärr är världen varken rättvis eller god, sade Sofia en gång.

– Men det finns goda och rättvisa människor. Det finns människor som inte går med på att plåga andra även om de själva blir hotade... Det är tack vare dem som jag lever.

Sofia Taikon gick bort 2005.

Folkmord idag: Naphtal Ahishakiye

När Naphtal Ahishakiye var 18 år döddes hans familj: mamma, pappa och fyra bröder av sina egna grannar. Självlåg han gömd i floden nära byn och kunde ingenting göra.

Naphtal hörde mördarna ropa till varandra. : –Det är bara

Naphtal kvar

nu... Hittar ni honom så döda honom också!

Det här hände i Rwanda i Centralafrika 1994, då minst 800 000 människor mördades på 100 dagar.

Några dagar tidigare hade hela familjen suttit och lyssnat på radio. Precis som så ofta den senaste tiden, sade radiorösten att alla som tillhörde tutsifolket var Rwandas fiender. Den sade också att hutufolket skulle vara beredda att försvara sig med vapen, och att tutsierna var falska som ormar och smutsiga som kackerlackor. Hutuerna måste göra sig av med skadedjuren.

Naphtals pappa sade att regeringen stödde radiostationen. Eftersom Naphtals familj var tutsier blev de alltid oroade när de lyssnade. Den här morgonen blev de skräckslagna. Nyhetsuppläsaren sade att pre-

sidenten hade dött i en flygplansolycka, på väg hem från ett möte i Tanzania med RPF (Rwandiska Patriotiska Fronten), som krigat med Rwandas regering sedan 1990. De sade sig vilja skapa ett land för både hutuer och tutsier. Men nu, efter presidentens död, kunde de hutuer som inte ville dela makten med tutsierna göra som de ville. – Hutuerna kommer att börja döda oss, sade Naphtals pappa. Vi måste gömma oss ute i skogen. Alla måste hitta ett eget gömställe.

Några dagar senare kom beväpnade män till Naphtals hem. De slog sönder huset, högg ner bananträden och förstörde åkrarna. Naphtal såg allt ifrån sitt gömställe. Han kände igen flera av männen, de var hans egna grannar. Regeringen och armén hade delat ut vapen till vanliga människor och sagt åt dem att döda tutsier.

Männen hittade Naphtals pappa och dödade honom. Två dagar senare fann de Naphtals storebror och dödade honom

också. Sist tog de Naphtals tre andra bröder och mamman.

Naphtal stannade i floden i tre dagar och nätter. Sedan höll han sig gömd i skogen i flera månader, helt ensam.

– Jag drack regnvatten och när det blev mörkt smög jag in i folks trädgårdar och åt bananer. På nätterna sov jag på marken... Egentligen hade jag ingen lust att leva. Men något gjorde att jag kämpade vidare.

Efter tre månader lyckades RPF besegra Rwandas armé. Folkmordet var äntligen över. Naphtal och andra som överlevt kunde komma fram från sina gömställen och försöka börja ett nytt liv.

Naphtal är besviken på FN och omvärlden som inte försökte förhindra folkmordet.

– FN:s personal i Rwanda varnade sina chefer på FN-högkvarteret i New York för att ett folkmord skulle kunna hända. De bad att fler fredsbevarande soldater skulle skickas till Rwanda, men FN valde att inte göra det. Jag tycker att FN och övriga världen har ett stort ansvar för att så många människor blev dödade i Rwanda. FN hade kunnat stoppa dödadet, men man valde att inte göra någonting. Världen tittade på och svek oss.

FOLKMORD: IGÅR

Folk mord är handlingar – till exempel massmord och tvångsteriliseringar – som utförs med målet att helt eller delvis förinta en viss grupp människor. Det kan vara en nationell, religiös eller etnisk grupp.

Under andra världskriget utfördes vad många forskare anser vara historiens värsta folk mord. Målet var att förinta alla judar och romer. Nazisterna byggde upp sex förintelseläger som Auschwitz, rena dödsfabriker där man hade speciell utrustning avsedd för systematiskt massmord. Offren för folk mordet var mellan fem och sex miljoner judar och hundratals romer. Miljontals andra, till exempel funktionshindrade, homosexuella och politiska motståndare, föll också offer för nazisterna. Men det var judarna som valdes ut för total förintelse, bara på grund av att de var födda judar. Samma synsätt drabbade också till viss del romerna.

Folk mord hade utförts före Förintelsen, men termen folk mord fanns inte då. Det var advokaten Ralph Lemkin som konstruerade ordet för att beskriva just Förintelsen. Han satte ihop grekiskans geno- (ras eller stam) med latinets cide (dödande). Det blev genocide på

engelska, folk mord på svenska.

Efter andra världskriget ställdes en rad nazistledare till svars i Nürnberggrättegångarna. De anklagades bland annat för att ha utfört »avsiktligt och systematiskt folk mord... med syfte att förstöra vissa raser och klasser av människor och nationella, etniska eller religiösa grupper, särskilt judar, polacker, zigenare och andra.«

I december 1948 antog FN Konventionen om förebyggande och bestraffning av folk mord. I konventionen, ett internationellt avtal mellan stater, slås fast att folk mord är det grövsta av alla brott mot mänskligheten. Och att de som har den yttersta makten, det vill säga staterna som har lovat att följa avtalen, är skyldiga att skydda människor och förhindra folk mord. Görs inte det är även de ansvariga.

FOLKMORD: IDAG

Nästan alla världens länder har skrivit under folk mordskonventionen. Trots detta har nya folk mord ägt rum efter Förintelsen. I Kambodja, Rwanda och under kriget på Balkan. Både FN och enskilda regeringar fick varningar om att regeringen i Rwanda planerade ett systematiskt folk mord men ingen ingrep. Totalt mördades 800000 tutsier (och hutuer som

försökte skydda dem) men FN:s säkerhetsråd vägrade att kalla det som pågick för folk mord. Först efteråt erkände FN sitt misstag och inrättade en internationell domstol för att åtala de ansvariga. Hittills har tolv personer fällts av Rwanda-tribunalen. En av dem är den tidigare premiärministern Domarna är de första som har haft brottsrubriceringen »folk mord«. I ett annat historiskt utslag har den så kallade Jugoslavientribunalen bekräftat att massakern på över 7 000 muslimska män och pojkar i Srebrenica i Bosnien 1995, var ett folk mord.

FOLKMORD: MORGON

Att förhindra och stoppa folk mord är en världssamfundets viktigaste uppgifter. År 2002 inrättades en unik internationell domstol kallad ICC (International Criminal Court) för att kunna åtala individer för bland annat folk mord. Förhoppningen är också att domstolen ska ha en avskräckande och därmed förebyggande verkan.

Berättelsen om Sofia bygger på serieboken SOFIA Z-4515 av Sofia Taikon, Gunilla Lundgren och Amanda Eriksson. Naphtal är intervjuad av Andreas Lönn. Du kan läsa mer om barn från Rwanda på: www.childrensworld.org

DISKUTERA

- ▶ Jämför Sofias och Naphtals berättelser och faktabakgrunden. Vilka är de viktigaste skillnaderna. Vad har de gemensamt?
- ▶ Efter Förintelsen sade många att »detta får aldrig hända igen«. Ändå har nya folk mord inträffat efter Förintelsen? Varför? Kan vi inte lära av historien?
- ▶ Ganska få vet att romer förföljdes och mördades i Förintelsen på grund av sin romska identitet. Folk mordet i Rwanda är också okänt för många. Vad kan det bero på?
- ▶ Nazisterna stiftade hundratals lagar som drabbade judar och romers möjlighet att exempelvis röra sig fritt eller gifta sig med vem de ville. Hur skulle ni reagera om sådana lagar infördes och drabbade någon/några i Sverige idag.

UNDERSÖK/TA REDA PÅ

1. Har Sverige ratificerat (lovat att följa) Folk mordskonventionen?
2. Hur många länder totalt har ratificerat Folk mordskonventionen?
3. Vad är den exakta definitionen (beskrivningen) av Folk mord enligt FN:s Folk mordskonvention?
4. I serieboken SOFIA Z-4515 berättas Sofia Taikons historia med serieteckningar. Skriv ett eget manus till en serie om Naphtal (rita också, om du vill).

MER INFORMATION

I serieboken SOFIA Z-4515 berättas Sofia Taikons historia med serieteckningar på svenska och romani av Sofia själv, Gunilla Lundgren och Amanda Eriksson. Till boken finns en särskild	lärarhandledning. Beställ boken på: www.levandehistoria.se/mr Där finns även en tipskatalog med länkar till informationssajter och organisationer som arbetar med MR-frågor. Sök information om	folk mord på exempelvis: www.ushmm.org www.icc-cpi.int www.hgs.uu.se www.manskliga.rattigheter.gov.se
--	--	--